

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

V. Cilt

I. Sayı

SIVAS - 2001.

C.Ü. İlahiyat Fakültesi Adına Sahibi

Prof.Dr.Ali YILMAZ (Dekan)

Editör

Prof.Dr.Nevzat Y. AŞIKOĞLU

Yayın Kurulu

Prof.Dr.Ali YILMAZ (Başkan)

Prof.Dr.Nevzat Y. AŞIKOĞLU

Doç.Dr.Hakkı AYDIN

Doç.Dr.Ramazan BOYACIOĞLU

Doç.Dr.Ali AKPINAR

Danışma ve Hakem Kurulu

Adı ve Soyadı	Üniversitesi
Prof.Dr.Abdullah AYDINLI	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Ahmet ÖNKAL	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Ahmet Saim KILAVUZ	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Ahmet UĞUR	Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Avni İLHAN	Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Beşir GÖZÜBENLİ	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Beyza BİLGİN	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Erol AYYILDIZ	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Ethem CEBECİOĞLU	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Halit ÜNAL	Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Hayatı HÖKELEKLI	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Hüseyin PEKER	Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Hüsrev SUBAŞI	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.İbrahim SARMIŞ	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.İrfan AYCAN	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.İsa DOĞAN	Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.İzzet ER	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Lütfullah CEBECİ	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Mehmet BAYRAKDAR	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Mualla SELÇUK	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Murtaza KORLAELÇI	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Mustafa KARA	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Sabri HİZMETLI	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Sadık KILIÇ	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Şerafettin GÖLCÜK	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Mehmet AKKUŞ	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Zekeriya KİTAPCI	Selçuk Üniversitesi Fen-Ed.Fakültesi
Doç.Dr.Ahmet Nedim SERİNSU	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Ahmet Turan YÜKSEL	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Ali DERE	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Bünyamin EROL	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Cemal TOSUN	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Faruk BEŞER	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.M.Emin ÖZAFŞAR	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.İsmail Hakkı ÜNAL	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof.Dr.Recep KILIÇ	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Şamil DAĞCI	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Tahir YAREN	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç.Dr.Yılmaz CAN	Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi
Yrd.Doç.Dr.Ruhi KALENDER	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Not: Fakültemiz öğretim üyeleri Danışma ve Hakem Kurulu'nun tabii üyesidirler

ARAPÇA'DA İSİM FİİLLER*

Ars.Gör.Dr. Ali YILMAZ

Anahtar Kelime : İsim, Fiil, Te'kid

Nahivciler, kelimeyi delaleti yönüyle üç kısma ayırmışlardır:

İsim: Tek başına bir manası olan ve üç zamandan herhangi birisiyle bağlantılı olmayan kelimedir.

Fiil: Tek başına bir anlamı olan ve üç zamandan herhangi birisiyle bağlantılı olan kelimedir.

Harf: Tek başına bir manası olmayan ancak diğer kelimelere bitiştiğinde bir anlam ifade eden lafızlardır.

Nahivciler bu taksimi yaparken bir takım kelimelerin isimlere, bazılarının bir eylem/olaya delalet ettiğini, bazılarının da tek başına bir mana ifade etmediğine dikkat çekmişlerdir. Burada bizim maksadımız onları tenkid etmek değildir. Nahivciler, bu taksimi yaparlarken Arapça kelimelerin özelliklerini dikkate almamışlardır. Bu hususta Yunan felsefesinin, özellikle de Eflatun felsefesinin tesiri altında kalmışlardır.

Eflatun'a göre varlıklar iki kısma ayrılır: Varlık isimleri ve iş, oluş bildiren fiiller. Varlık isimleri ile insan, at vb. hissedilebilen maddi şeyler ile rüya ve hikmet gibi tasavvur edilebilen manevi şeyler kastedilmektedir. İş, oluş bildiren fiiller ise belirli bir zamanda meydana gelen fiillerdir. Mesela; vürma, konuşma gibi.

Eflatun varlıklara delalet etmesi yönüyle kelimeleri kendi dili Yunanca'da kısımlara ayırarak şöyle demektedir: "Kelime iki kısımdır: İsim; zata delalet eden şeydir. Fiil ise, bir oluşa delalet eden kelimedir." Burada zat ve oluş arasında bağlantı kuran ve Eflatun'un da Alâka olarak isimlendirdiği üçüncü bir kelime çeşidi daha vardır.

Burada biz tafsilata girmeden sadece nahivcilerin kelimenin taksiminde ve tarifinde bu felsefi görüşten etkilendiğine işaret etmekle yetineceğiz. Nahivciler, Eflatun'un kelimelerle ilgili taksiminde onun bu görüşlerine yeterince muttali olmadan etkilenmişlerdir. Bu nedenden dolayı onların harfi kendi başına değil, başkasıyla bir mana ifade eden kelime çeşidi olarak kabul ettiklerini görmekteyiz. Yine onlar, harfin başlı başına bir mana ifade edip, manasının cümledeki oluşa veya zata eklendiğini kabul etmemektedirler.

Diğer yandan nahivciler yine yaptıkları tariflerde bahsettiğimiz bu felsefeden de etkilenmişlerdir. Yunan mantığının tesiri onlarda çokça görülmektedir. Yaptıkları bu tarifler için epey çaba sarfetmişlerdir. Fakat daha sonra, dayandıkları bu tariflerin sınırlı ve eksik olduğunu anlamışlardır. Hatta Sibeveyh kitabında isme herhangi bir tarif yapmamış, örnek vermekle yetinmiştir. el- Kitab'da şöyle diyor Sibeveyh: "İsim; adam, at ve duvar gibi kelimelerdir." Bu nedenle bazı nahivciler tariflerini bir

*Bu makale Dr. Selim en- Na'imî tarafından yazılmış ve 1968 yılında Mecelletü'l- Mecmei'l- İlmi'l- Irakî dergisinin 16. sayısında (60-89) Irak'ta yayınlanmıştır. Gereksiz yere konuyu uzatmamak için makalenin önemli bölümlerinin tercümesi yapılmış, özellikle bazı isim fiillerin lugatlarda bile bulunmayan telaffuz şekilleri tercüme alınmamıştır.

**Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

modele dayandırarak onların özelliklerini sayarak yapmışlar ve buna da **Alamet** adını vermişlerdir. Hatta ve hatta; İbn Malik ve onun görüşünü benimseyen nahivciler, kelimeyi nevelerine göre ayırırken, sadece kelimenin özelliklerini zikretmekle yetinmişler ve şöyle demişlerdir: “İsm’in özellikleri; cerri, tenvini, nidayı, lam-ı tarifi ve kendisine isnadı kabul etmesidir. Fiilin özellikleri ise; سَوَّفَ، سَوَّفَ، يَ، cezmeden edatları, bariz muttasıl zamirinin bitişmesini, sakın müenneslik tâ’sını ve te’nisi kabul etmesidir. Harf ise yukarıda sayılan özelliklerden hiçbirisini kabul etmez.” Onlar için, kelimenin isim veya fiil olup bu özelliklerin hepsini alması şart değildir. Bunlardan sadece birkaçını bulundurması yeterlidir.

Sonraları nahivciler, fiil işlevi gören bir takım kelimeler buldular. Bu kelimeler fiil gibi amel ediyor; fiil gibi emir, nehiy ve zaman bildiriyorlardı. Fakat buldukları kelimeler fiillerin sigalarına ve çekimlerine uymuyordu. Zahirde bazısı mastar, bazısı zarf, bazısı da carr ve mecur idi. Alimlerin bir kısmına göre ise bu yeni kelime çeşidi üç zamandan birisine delalet ederek bir mana ifade etmesine rağmen, fiil tarifi altına sokmak mümkün değildi. Çünkü fiil bir oluş bildiriyor ve sigası bir zamana delalet ediyordu. Halbuki bu yeni kelime türünün durumu farklı idi. Bilakis bunlar oluş ve zamana delalet eden kelimelerin anlamını taşıyordu.

Arapça’da kelime isim, fiil, harf şeklinde üç kısma ayrıldığından dolayı, Arapça kelimeler bu üçün dışına çıkmamaktadır. Öyleyse yeni bulunan bu kelime çeşidinin bu üç kısımdan birisine girmesi gerekmektedir. Bu hususta nahivciler ihtilaf etmişlerdir.

Kufeliler, isim fiilleri gerçek fiil olarak kabul etmişler, bu fiillerin gerçek fiillere muhalif olan (çekimsiz oluşları ve zaman kavramı bildirmeyişleri gibi) yönleri ile de pek fazla ilgilenmemişlerdir.

Basralılar’dan bazıları ise isim fiilleri, isimler gibi kullanılan fiil kabul etmişlerdir. Basralılar’dan diğer bir grup ise isim fiillerden zarf ve mastar olarak kullanılanların (رُوِيَ زَيْدٌ، دُونَكَ زَيْدٌ) gibi isim olduklarını, bunun dışında kalan (رَأَى، نَزَلَ) isim fiillerin ise fiil olduğunu ifade etmişlerdir.

Nahivcilerden bazıları ise isim fiilleri başlıbaşına bir kelime gurubu olarak kabul etmişlerdir.

Nahivcilere göre ismin bir müsemmaya delalet etmesi gerekir. Öyleyse bu isim fiiller hangi müsemmaya delalet etmektedir? Bu soruya onlar şöyle cevap vermişlerdir: “Onların müsemması fiillerin lafızlarıdır. Mesela; مَ isim fiilin müsemması اُنْكُنْ، اُنْكُنْ’nin ise اُنْكُنْ’dır. Böylece bu tür isim fiiller, manasını taşıdıkları fiilin sanki adı sayılmışlardır.

Buna karşın bazı nahivciler isim fiilleri, manasını taşıdıkları fiillerin ismi olduğunu kabul etmemişlerdir. Onlara göre isim fiiller, fiil manasında isimdirler. İbn Hacib şöyle diyor: “Bazılarının ifade ettikleri gibi fiil manası ifade eden مَ kelimesi اُنْكُنْ fiilinin ismi değildir. O, yani مَ lafzı, fiilin lafzından alemdir onun manasını taşımaz. Çünkü Araplar bazı zaman olur ki akıllarına اُنْكُنْ manası gelmeksizin مَ isim fiilini kullanırlar. Bazıları da bunu hiç işitmemiş olabilirler. Eğer biz مَ isim fiili اُنْكُنْ vb. mana ifade eden bir fiilin ismidir dersek bu da doğru olur.”

Arapça'da İsim Fiiller

Nahiv alimlerinin çoğunluğunun görüşüne göre bu isimler, isim fiillerdir. Bunların bir kısmı isimlerin alametleri olan tenvin ve lam-ı tarif alırlar. Bu da onların isim olduklarının delilidir. Nahivciler, bu isimlerin oluş, zaman bildirmeleri ve fiil gibi amel etmeleri sebebiyle fiil kabul edenlerin görüşlerini kabul etmezler. Bu konu ile ilgili olarak şöyle söylemektedirler: "İsim fiilin, emir veya nehiy olarak bir zaman ve oluşa delalet etmesi kendisinin aslından değil, manasını taşıdığı fiilden dolayıdır. Mesela; *دَعَدَ* dediğimizde bu isim fiil *أُنْكُتْ* anlamını, *هَيَّاتَ* ise *بَعْدَ* anlamını taşır. Bu manayı taşımaları *صَهْ*, *هَيَّاتَ* isim fiillerinin kendilerinden değil, delalet ettikleri *بَعْدَ*, *اسْكُتْ* fiillerinden kaynaklanmaktadır.

Bu kelimeler nahivcilerin bir çoğunun görüşü olduğu üzere isim olsalardı, diğer isimler gibi iraplarının olması gerekirdi. Ancak onlar bu tür kelimelerin iraptan mahalleri olmadığını söylemişlerdir. Halbuki bu, kendilerinin "bu kelimeler (isim fiiller) isimdir", şeklindeki görüşlerine ters düşmektedir. Ortaya çıkan bu durumu şu şekilde açıklamaktadırlar: "Bu kelimelerin aslında iraptan mahalleri vardı. Fakat manaları fiil manasına dönüşünce ve fiillerin de çok kere iraptan mahalleri olmadığı için, bu kelimelerin iraptan mahalleri kalmamıştır.

Bazı alimler, isim fiillerin müpteda olarak iraptan mahallerinin bulunduğunu, *أَقَامَ الرَّيْدَانُ* cümlesinde olduğu gibi bunların da ref ettikleri fiillerin habere ihtiyaç bırakmadığını söylemişlerdir. Nahivciler bu görüşü kabul etmemişlerdir. Her ne kadar ona fiil manası bulaşmış olsa da, *نَامَتْ* hakikatte isimdir. Böylece onun müpteda olması caiz görülmüştür. İsim fiillerde ise durum böyle değildir. Çünkü isim fiillerde isim manası değil fiil manası mevcuttur.

İsim fiillerin mebniliğinin sebebi hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Diyorlar ki, "asılları mebni olan mazi ve emir fiillere benzerliklerinden dolayı mebnidirler. Yahut manasını taşıdıkları fiillerin anlamında isim oldukları için mebnidirler.

İsim fiiller nahivciler tarafından iki kısma ayrılmıştır; İnşai ve İhbari isim fiiller. İsim fiillerin çoğunluğu ilk kısma girmektedir. İnşai isim fiillerin bazıları şunlardır: *خَذَهُ*, *أَعْطَيْهِ* *هَاتَ الشَّيْءَ*, *أَخْضَرَهُ قَرْبَهُ*, *هَلَّمَ زَيْدًا*, *أَمْبَلَهُ*, *رَوَيْدَ زَيْدًا*, *تَنَجَّ إِلَيْكَ عَنِّي*, *أَتْرَكْتُهَا تَرَكَهَا*, *أَسْتَجِبَ* *أَمِينَ*, *أَكْفَفَ* *مَهْ*, *أَنَيْتَ* *حَيْهَلُ الرَّيْدِ*, *أَلَزَمَهُ* *عَلَيْكَ زَيْدًا*, *هَاءَ زَيْدًا*, *حَيَّتَ* *أَسْرَعَ*.

İhbari isim fiillere de şunları misal verebiliriz: Mazi için; *بَعْدَ* *هَيَّاتَ*, *أَه*, *أَسْتَحْسِنُ* *بَخْ*, *أَضْحَجَ* *أَفْ*, *بَطَّ* *بَطَّانَ*, *أَفْتَرَقَ* *شَتَّانَ*, *سَرَعَ* *سَرَعَانَ*, *أَتَعَجَبَ* *وَي*.

Nahiv alimleri isim fiillerin taşıdıkları bu manaların, manasını taşıdıkları fiillerin manalarından daha fazla mübalağa ve daha güçlü te'kid bildirdiğini ifade etmişlerdir.

İhbari olan isim fiillerde taaccüp manası mevcuttur. Mesela;

مَا أَبْطَأَ = *بَطَّانَ*, *مَا أَشَدَّ الْإفْرَاقَ* = *شَتَّانَ*, *مَا أَسْرَعَهُ* = *سَرَعَانَ*, *وَمَا أَتَعَجَبَ* = *هَيَّاتَ*.

Taaccüp ise te'kid ifade etmektedir. İsim fiiller, manasını taşıdıkları fiiller

Arapça'da İsim Fiiller

fiildir ve taaccüp manası içermektedir. Mesela; *مَا يَكُونُ هَذَا* cümlesi *مَا أَسْرَعَ مَا يَكُونُ هَذَا* manası taşımaktadır.

سَرَعَانٌ ve *سَرَعَانٌ* kelimelerinde de nûn meftuktur ve nahiv kitaplarında mastar olarak kullanıldığı görülmemiştir. Bu kelimeler de, *مَا أَيْطَأُ، مَا أَسْرَعُ* taaccüp manası taşımaktadır. *سَرَعَانٌ* kelimesi ise nahiv kitaplarında mastar olarak geçmektedir. Nahivciler onu *سَرَعَانٌ* fiilinin mastarı olarak ifade etmişlerdir. Esmâi, *سَرَعَانٌ* 'nin nûn'unun kesralı okunması gerektiğini ve *سَرَعَانٌ* 'nin mastarı olan *السَّرَعَانُ* 'nün tesniyesi olduğunu söylemiştir. *سَرَعَانٌ* ile ilgili başka görüşler de mevcuttur. Ancak en yaygın ve çok kullanılanı nûn'un fethası şeklinde olandır. *سَرَعَانٌ* kelimesi *مَا أَسْرَعُ الْإِنْفِرَاتِ* manası taşımaktadır. Mesela; *سَرَعَانٌ مَا* gibi. Bazıları zaid *مَا* getirerek kullanırlar. Mesela; *سَرَعَانٌ مَا* gibi. Nadiren de *مَا* 'nın ardından *تَيْنَ* getirilir, *سَرَعَانٌ مَا تَيْنَ زَيْدٍ وَعَمْرٍو* gibi.

هَيْهَاتَ kelimesi de mastardır. Sibeveyh'in belirttiğine göre kendisinden sonra lâm geldiğinde *بُعْدٌ* manası taşır. Mesela bir ayette şöyle geçmektedir: "هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ". Kendisinden sonra lâm gelmediğinde teb'id (uzak görme, uzak kabul etme) manası taşır. Mesela; *هَيْهَاتَ مَا أَقُلْتُ* gibi. İbn Hacıb de taaccüp yani *مَا أَبْعَدُهُ* manası taşıdığını belirtmiştir. *هَيْهَاتَ* 'nin aslının *هَيْهَاتَ* şeklinde olduğu, elif ve tâ harflerinin ziyade olarak bulunduğunu ifade etmiştir. Ebu Ali el- Farisi de, "İbn Cinni'nin bu kelimenin zarf olduğu" görüşüne katılmıştır, ancak hangi çeşit zarf olduğunu belirtmemiştir. *هَيْهَاتَ* sonu fetha okunduğunda Hicaz, sonu kesra okunduğunda ise Temim ve Esed lehçesi olmaktadır. Araplar her iki şekilde de okumuştur.

d. Nahivcilerin isim fiil kabul ettikleri dördüncü kısım, kelime olmadığı halde nahivciler tarafından isim fiil kabul edilmişlerdir. Bazıları ise bunları sesler olarak isimlendirmişlerdir. İbn Hacıb ise "Bu kelimeler mevzu yani sonradan ihdas olunmuş kelimeler değildir. Bu kelimeler insanın ağzından çıkan ve tabii olarak manası bulunan kelimelerdir," diyor. Mesela; *هَيْهَاتَ* gibi. Hoşlanılmayan herhangi bir şeyden dolayı insanın göğsünden *هَيْهَاتَ* lafzına benzer bir ses çıkar. Tüküren insanın göğsünden ise *هَيْهَاتَ* sesine benzer bir ses çıkar. Yine acılı durumlarda *هَيْهَاتَ* isim fiili, öksürtüğü ifade etmek için ise *هَيْهَاتَ* isim fiili kullanılması gibi.

Nahivcilere göre bu kelimeler ilk önce mastar addedilip isim muamelesi yapılmış ve hatta bazıları tenvin almıştır. Onların belirttiğine göre mastar addedilen bu kelimeler iki kısımdır:

İlki, mastarlığı devam edip, isim fiil olmayanlar. Mesela; *رَى لَعْنَتِي*, *رَى لَعْنَتِي* gibi. Bu kelimeler mefulü mutlak

¹ Mü'minun 23/ 36.

muamelesi görmüş ve mefulü mutlak gibi mensup kullanılmışlardır. Ancak iki harf olup, ikincisi med harfi olursa (ى gibi) bu durum da kelime mebni kalır. Mesela; روى لزيد.

İkinci kısım ise mastardan isim fiile nakledilen kelimelerdir. Mesela; هَيْتَ، هَيْكَ، هَيْكِ، اِيهَ، حَيَّ، هَلَا، هَيَا، بَسَ، دَخَ، هَا، مَدَ، صَدَ.

اَخَ، اَوَّهَ، اَفَّ، كَخَّ، اَخَّ kelimeleri mastar olarak kullanılmadıklarında – ki mastarların mensup olmaları gerekir, mesela; اَنَّا gibi – veya bir çer harfi ile kullanıldığında, (mesela; اِنَّا لَنَكُ) en doğrusu kelimenin olduğu hal üzere kalmasıdır. Çünkü o kelime herhangi bir delil olmadığı için ne isim fiildir, ne de mastardır.

صَا isim fiili, konuşan kişinin konuşmasına manî olmak için kullanılır. Bu kelime son harfin sakin veya kesra tenvinli (صِهْ gibi) olarak ile kullanılır. Yine مَا kelimesi de صَا ile aynı manayı taşımaktadır ve صَا gibi kullanılmaktadır.

اِيهَ isim fiili “bir şeyin artmasını isteme” için kullanılır. Nahivciler bu kelimeye زِدَ manası vermişlerdir. Fakat kaideye göre fiili gibi amel etmesi, yani müteaddi olması gerekir. Ancak onlar اِيهَ'nin lazım fiil olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü Araplar bu isim fiili اِيهَ الْحَدِيثِ şeklinde kullanmazlar.

هَا isim fiili، خَا manasını taşımaktadır. هَا'nın sekiz kullanımı mevcuttur:

Birincisi; müfret, tesniye ve cemisinde (müzekker-müennes) sonuna sakin elif bitişirerek، هَا şeklinde kullanılır.

İkincisi; sonuna muhatap كْ bitişir ve muhatapla birlikte çekimi yapılır. Mesela; هَاكُنْ، هَاكُمَا، هَاكُ، هَاكُمُ، هَاكُمَا، هَاكُ.

Üçüncüsü; sonuna كْ yerine hemze bitişir ve bu şekilde çekim yapılır. Mesela; هَاؤُنْ، هَاؤُنَا، هَاؤُ، هَاؤُمَا، هَاؤُ، هَاؤُمَا، هَاؤُ. Bu kullanım dil açısından daha güzeldir ve bu şekilde ayette de kullanılmıştır: “هَاؤُمُ اَفْرُوا كِتَابِيَةَ”²

Dördüncüsü; دَا'dan önce meftuh bir hemze getirilir ve çekim yapılır. Mesela; هَاؤُكُ، هَاؤُكُمَا، هَاؤُكُ vb.

Beşincisi; sonuna hepsinde sakin bir hemze getirilir. هَا gibi.

Altıncısı; هَاؤُ emir için kullanılır. Mazisi هَاؤُ، müzarisi هَاؤُ şeklinde.

Yedincisi; هَا şeklinde، حَفْ gibi çekimi yapılır.

Sekizincisi; هَاؤُ şeklinde hemzesi meksur okunur ve هَاؤُ fiili gibi çekim yapılır.

² Hakka 69/ 19.

Mesela; حَيِّلٌ isim fiili, أَقْبَلَ ve أَسْرَعَ manasında lazımdır. Yine حَيِّلُ الشَّرِيدِ ise “Tiriti getir” manasında müteaddidir.

كَلِمٌ isim fiili تَعَالَىٰ manasında teşvik için kullanılan bir kelimedir. Nahiv alimleri bu kelimenin aslı hususunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Halil ve onun görüşünü benimseyenler كَلِمٌnin tenbih edatı olan كَ ve dağınıklığı toplama manasına gelen ve لَمٌnin mastarı olan لَمٌden oluştuğunu söylüyorlar.

Ferra ise, كَلِمٌnin aslının كَلِمٌolduğunu ifade etmiştir. Burada hemzenin harekesi lâm’a verilmiş, hemze ise hazfolunarak كَلِمٌ halini almıştır” diyor. Bazıları bunu kabul etmemişler ve mana yönünden zayıf olduğunu söylemişlerdir. Çünkü كَلِمٌ istifham içindir. Bu konunun ise istifhamla ilgisi yoktur. Hicaz ahali كَلِمٌnin müfret, tesniye, cemi müzekker ve müennesini tek olarak كَلِمٌ şeklinde kullanmaktadırlar. Kuran’da da bu şekilde kullanılmıştır: “كَلِمٌ آتَا بِقَوْلِ كَلِمٌ تُؤَدِّعُكُمْ” gibi. Beni Temim kabilesi ise كَلِمٌyi هَلَمٌ، كَلِمٌ، كَلِمٌ، كَلِمٌ، كَلِمٌ şeklinde çekimli olarak kullanmışlardır. Nahivciler bu kelimeyi isim fiil olarak kabul etmişler ve Beni Temim’in sonuna zamir eklemesini “كَلِمٌnin fiile çok benzediği içindir,” şeklinde açıklamışlardır. Ancak Beni Temim sonuna zamir getirerek كَلِمٌyi fiil olarak kullanmamıştır.

كَلِمٌ، “konuşmadan alıkoymak veya konuşmayı kesmek” maksadıyla kullanılan bir sestir. Zemahşeri, bunun كَلِمٌ şeklinde ancak nekre ve tenvinli olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

كَلِمٌ isim fiili, pişmanlık ve hayret ifade eder. Bazen sonuna ك harfi bitişir ve كَلِمٌ şekline dönüşür. Yine كَلِمٌ، كَلِمٌ، كَلِمٌ، كَلِمٌ kelimeleri de bu türdendir. Bazı nahivciler bunları isim fiil olarak değil de, mureb mastar (mefulü mutlak) olarak kabul ederler. Ancak çoğunluk كَلِمٌin isim fiil olduğu görüşündedirler.

كَلِمٌ ve كَلِمٌ kelimesi tenvinli olarak, teşvik amacıyla müfret, tesniye, cemi, müzekker ve müennes için kullanılır.

كَلِمٌ kelimesi hoşlanmama ve sıkılma ifade eden bir isim fiildir. Lisanu’l- Arap’ta; “insanın hoşlanmadığı birşey olduğunda veya birşeyden sıkıldığında çıkardığı sestir”, deniyor. Nahivcilere göre كَلِمٌ، كَلِمٌ، كَلِمٌ manasında isim fiildir. İbn Hacıb de, “كَلِمٌ isim fiili, كَلِمٌ şeklinde tenvinlenince mastar olur, aksi durumda ne mastar olur, ne de isim fiil olur” diyor. İbn Malik, كَلِمٌnin on kullanım şekli olduğunu, İbn Hacıb on bir kullanım şekli olduğunu ve Kamusu’l- Muhit ise kırk kullanım şekli olduğunu belirtmiştir.

³ En’am 6/ 150.

⁴ Ahzab 33/ 18.

Arapça'da İsim Fiiller

Onlar bu kullanım şekillerini hemzenin harekesi, fâ'nın şeddese, yine fâ'nın tenvinli veya tenvinsiz kullanımlarına göre çıkarmışlardır.

اَوَّه kelimesi اَوَّه gibi isim fiildir. Bu ses acı ve şikayet bildirir. Nahivciler bu kelimeyi اَوَّهَتْ veya اَوَّهْتُ manasında isim fiil kabul etmişlerdir. Pek çok kullanım şekli mevcuttur, en çok اَوَّه ve اَوَّه bilinen şekilleridir. Bazen ه harfi hazfolur ve اَوَّه şeklini alır. Yine vav harfinin fethasıyla اَوَّه, sonundaki ه'nin vav'a kalbiyle اَوَّه gibi kullanım şekilleri mevcuttur.

بَخ kelimesi, hoşnut olma, hayret, övme ve övünme için kullanılan bir isim fiildir. Müfredinde بَخ şeklinde sakın, بَخ şeklinde meksur, بَخ şeklinde kesra ve tenvinli veya بَخ şeklinde zamme ve tenvinli olarak kullanılır. Yine بَخ بَخ şeklinde sakın, بَخ بَخ şeklinde kesra tenvinli ve بَخ بَخ şeklinde hem şedde, hem de tenvinli olarak kullanılır. Tekrarlanarak kullanılması mübalağa ve te'kid ifade eder.

حَسَّ kelimesi; elem, acı duyulduğunda kullanılan bir isim fiildir. Hadiste peygamberimizin ayağının yaralandığı ve حَسَّ kelimesini acısını ifade etmek için kullandığı belirtilmektedir. Nahivciler حَسَّ'nin bir haber ifade etmesi durumunda حَسَّ manasında fiil olduğunu söylemişlerdir.

حَسِب kelimesi, bir şeyle yetinilmesi durumunda حَسِب manasında kullanılan bir isim fiildir. Nahivciler bu kelimenin اِنطَبَحَ، اِنكَبَحَ manasında isim fiil olduğunu söylemişlerdir. Mesel olarak حَسِبْ وَلَا يَسْ لافzı لَمْ يَتَوَجَّعْ وَلَا يَسْتَكْفِ manasını taşır. Bu kelime aslında develeri menetmek ve teskin etmek için de kullanılır. العاقبة البؤس tabiri de buradan gelmektedir.

مَض isim fiili, Kamus'ta مَض olarak geçmektedir. Kişinin dudaklarını kullanarak "hayır, yok" anlamında çıkardığı sestir. Meselde de; اِنْ فِي مِضٍ لَطْمًا şeklinde geçmektedir. Lisanu'l- Arap'ta, "kişi bir şeyi ikrar ettiğinde مِضٌ يَا yani "ikrar ettin" denilir, denmektedir. Bu kelimenin aslı, bir kişiye ihtiyacı sorulduğunda ağzıyla bu hareketi yaparak sanki onun olmasını ummasıdır diye açıklanmıştır." Ferra, مَا عَمَلَكَ أَهْلَكَ إِلَّا مِضٌ مِضٌ denildiğini belirtmiştir. Nahivciler ise bu kelimenin isim fiil olduğunu ifade etmişlerdir.

كَخ isim fiili, çocuğu bir şeyi yemekten menetmek için veya bir şeyi kirlendiğinde kullanılır. ك'ın kesrası veya fethası ve خ'nın sükunuyla kullanılır. Ayrıca كَخ، كَخ، كَخ، كَخ şekillerinde de kullanılır. Bazıları bunun Arapça olmadığını söylemişlerse de, sözlüklerde bu kelimenin Arapça olduğu te'kid edilmiş ve Peygamberimizin, Hz. Hasan'ın sadaka için ayrılan hurmayı yediğinde onu bundan menetmek için كَخ manasında، ك'ın hemzeye ibdalı ile اَخ dediği rivayet olunmuştur.

امين isim fiili, اسْتَجِيبْ manasında isim fiildir. Bu kelimenin Arapça olmadığı hususunda nahivciler neredeyse ittifak halindedirler. Çünkü Arapça'da فاعيل vezni yoktur. Şiirde أمين şeklinde medsiz olarak kullanılmıştır. Bu isim fiil duadan sonra, اسْتَجِيبْ manasında kullanılır.

Nahivcilerin isim fiil olarak kullandıkları beşinci bir nevi vardır ki, o da فَعَالِ veznidir. Mesela; تَرَاك، مَنَاع، تَرَاك gibi. Bu sığa mübalağa ve te'kid için kullanılır. Sibeveyh bütün sülasi fiillerden bu vezinde isim fiil yapılabileceğini söylemiştir. Rubaide ise، قَرَرَار ve عَرَرَار kelimelerinden başkası duyulmamıştır.

Müberred ise sülasi fiillerden, ancak Araplardan duyulanların فَعَالِ vezninde isim fiil olarak kullanılabileceğini, duyulmamış olanların kullanılamayacağını ifade etmiştir. Ona göre قَرَام ve اُقْعِدْ manasında olan قَرَام ve اُقْعِدْ nin isim fiil olarak kullanılamaz. Çünkü Arap bunları kullanmamıştır. Nahivciler فَعَالِ veznine zamir bitişmediği için isim fiil olarak kabul etmişlerdir. Eğer fiil olsaydı, diğer fiillerde olduğu gibi zamir bitişmesi gerekirdi. Yine nahivcilere göre اُقْعِلْ vezni، فَعَالِ veznine te'kid için dönüştürülmüştür⁵. er-Radi ise; فَعَالِ veznindeki isim fiillerin, emri hazırlarından bu hale dönüştürüldüğünü kabul etmemektedir. كِتَاب 'den اُكْتَبْ ve اِتْرَال 'den تَرَال gibi.

Tercüme ettiğimiz makalenin sonuna Arapça'da kullanılan isim fiilleri ve Türkçe manalarının bir listesini vermeyi uygun gördük:

1. Mazi için kullanılan isim fiiller:

- شَدَّ - Ne kadar farklı   بَطَّأَ - Ne kadar yavaş
هَيَّهَاتَ - Heyhat   وَهَّاء، وَهَّاء، وَهَّاء - Ne kadar mükemmel
سَرَّعَانَ، وَشَكَكَانَ - Ne kadar çabuk   أَيَّهَاتَ - Heyhat

2. Müzari için kullanılan isim fiiller:

- أَفَّ، أَفَّ، أَفَّ - Öff, içim sıkılıyor
قَدَّالَ - Yeter
رَهَّ - Aferin
بَرَّحَ - Bravo
وَهَّ، وَهَّ، وَهَّ - Yazıklar olsun, tüh
أَهَّ، أَهَّ، أَهَّ - Ah
قَطَّطَ، قَطَّطَ، قَطَّطَ - Yeter

⁵Yani isim fiiller, manasını ifade ettikleri fiillerden daha fazla mübalağa ve te'kid ifade ettikleri için cümlede te'kid kabul edilmişlerdir. Mesela; هَيَّهَاتَ هَيَّهَاتَ هَيَّهَاتَ لَيْسَا تُعْرَفُونَ ayetinde te'kid ifade edilmek istendiği için بَدْ kullanılmamıştır.

Arapça'da İsim Fiiller

- يس - Yeter
 بَحْلُكَ، بَحْلُ بَسْ - Şefkatine muhtacım
 كَيْفَ - Emret, sana karşı boynum eğri
 سَعْدَيْكَ - Sana karşı itaat halindeyim
 دَوَائِكَ - Senin için tekrar tekrar yaparım
 هَذَاذَيْكَ، جَزَائِكَ - Neyi istersen tekrar tekrar yaparım

3. Emir için kullanılan isim fiiller:

صَهْ - Sus	لَدَيْكَ، عِنْدَكَ - Al
رُؤْيَدَا، رُؤْيَدَا - Yavaş	مَكَانَكَ - Bekle, yerinde kal
هَلِّمْ - Haydi, getir	أَمَامَكَ - Öne geç
هَلِّمْ بِنَا - Gidelim	بَلَّهْ - Bırak
هَلِّمْ إِلَيْهِ - Ona git	وَرَاءَكَ - Bekle, geride kal
هَاتِ - Getir	رَيْهَ، رَيْهَ، رَيْهَ - Haydi
هَاءَ، هَا، هَاكَ، هَاءَ - Al	دُونَكَ - Al
عَلَيْكَ - Kendine bak	حَذَرِكَ، حَذَرِكَ - Dikkat et
حَبِّهْلَ - Çabuk ol	حَذَرِكَ (رَيْدَا) - Uyar
حَبِّهْلَ - Getir	وَيْلَ لَكَ، وَيْلَ لَكَ - Yazıklar olsun
مَهْ - Vazgeç, bırak	اِيهْ - Sus
اَلَيْكَ عَنِّي - Defol	اِيهْ، اِيهْ - Devam et
اَلَيْكَ (الْكَتَابِ) - Al	اِيهَاءَ - Yeter, sus
أَمِينْ - Kabul, buyur	اَلْحَيَّاتَكَ، اَلْحَيَّاتَكَ، اَلْحَيَّاتَكَ - Çabuk ol
هَيْتَ - Haydi, çabuk	هَيْكَ، هَيْكَ - Çabuk ol
هَيْتَ لَكَ - Yanıma gel	يَيْدَكَ - Yavaş
هَيَّا - Çabuk ol	فُرْطَكَ - Dikkat et, ilerle
حَيَّ - Çabuk ol, haydi	بُعْدَكَ - Arkana dikkat et
هَلْ - Acele et	مِضْ - Hayır

4. Dua için kullanılan isim fiiller:

- دُرُّا لَهْ، نَهْرًا لَهْ - Geberesice, yazıklar olsun
 وَيْهَكَ، وَيْهَكَ، وَيْهَكَ - Yazıklar olsun
 وَيْسَكَ - Yazık (çocuk için)
 نَعْسًا لَهْ - Geberesice
 سَخْفًا - Allah seni uzak kılsın
 بُعْدًا - Allah seni uzaklaştırsın
 مُبْتِئًا - Allah seni muhtaç etsin
 حَذَعًا - Allah seni paramparça etsin
 رَعِيًا - Allah seni korusun
 سَفِيًا - Allah seni susuz bırakmasın
 حَسِيَةً - Allah seni başarısız kılsın